

REKA GRADAC

Malo je reka u Srbiji sa tako interesantnim hidrografskim obeležjima svoga vodotoka, hidrogeološkim osobenostima slivnog područja i neposrednim, životnim značajem za stanovništvo u svojoj okolini, kao što je reka Gradac.

Reka Gradac, vodom najbogatija sastavnica Kolubare, usekla je generalnim pravcem jug-sever klisurasto-kanjonsku dolinu dužine 22,7 km. Od sastavaka Bukovske reke i Zabave (364 mnnv), gde ustvari nastaje, do ušća u Kolubaru (183 mnnv), ova reka, mereno rečnim koritom, ima dužinu oko 28 km i ukupni pad od 187m. Prosečan pad od svega 7 promila svedoži o dostauravnoteženom uzdužnom profilu. Površina topografskog sliva reke Gradac je 168 km² a srednji godišnji proticaj na VMS Degurić iznosi 3028 l/s.

Klisura reke Gradac urezana je u kraškom terenu valjevske Podgorine i duboko zaseca krečnjake lelićkog, odnosno valjevskog krasa, kako ovo područje označava Radovan Lazarević. Geološka građa terena u kojoj izrazito dominiraju krečnjačke stene uz mestimične pojave flišnih magmatskih i vulkano-sedimentnih stena bitno je uticala na formiranje morfografskih i hidroloških obeležja doline. Glavna morfološka osobenost klisure Gradca je izrazito meandarsko vijuganje donjeg, rečnom koritu bližeg dela doline. Gradac je alogeni ponorski potok sa odlikama periodske sušice. Vode Gradca poniru u otvorenim pukotinama ili nanosnom materijalu u rečnom koritu. Na sektoru doline od sastavaka do Gradačkih vrela, dužine 14 km, Gradac presušuje u potpunosti odnosno na krašim ili dužim deonicama, sve u zavisnosti od proticaja reke. Ovaj deo doline zato se i naziva Suvaja.

Posebno interesantna su gradačka vrela, koja se javljaju u dve zone isticanja. Prvo uzvodnije izvorište naziva se Zelenci i predstavljeno je sa 7 izvora na levoj obali reke, raspoređenih na dužini od stotinak metara. Najjači je prvi, najviši izvor koji izbija iz stenovitog materijala neposredno iznad rečnog korita. Ostali izvori se javljaju na niskoj aluvijanoj ravni preko koje otiču do vodotoka Gradca. Druga zona isticanja je oko 250 m nizvodnije, u konkavnom delu rečnog meandra, sa njegove desne strane. U najvećem delu godine isticanje ovog vrela, koje se zove Kolovrat, maskirano je vodom rečnog toka Gradca, odnosno vodom vrela Zelenci.

Izgradnjom tirolskog zahvata u koritu Gradca, na oko 3,5 km od ušća u Kolubaru na 198 mnnv, kao i crpne stanice i cevovoda do postrojenja za prečišćavanje vode ove reke su 1987. god. u količini 250-300 l/s uključene u sistem vodosnabdevanja Valjeva. Time je u Valjevu, za izvesno vreme, otklonjena oskudica u vodi posebno izražena u letnjem periodu. S obzirom na te činjenice, zaštita kvaliteta vode Gradca i čitavog predela klisure su od egzistencijalnog značaja za ovaj grad.

U okviru klisure nalaze se i kulturno-istorijske vrednosti, kao što su manastir Ćetelije sa crkvom Sv. arhangela Mihaila i Gavрила - spomenik kulture od velikog značaja, stara elektrana u Deguriću podignuta krajem prošlog veka, ostaci utvrđenja u Brangoviću, Visoka i Gradska pećina-staništa praistrijskog čoveka, pećina Vrataoca manastirsko sklonište, skrovište Ćetelija...